

Понад 30 місяців – з червня 1941-го по лютий 1944-го – тривала окупація села Романів. Лілася кров, плюндрувалися матеріальні й культурні цінності, духовні надбання земляків. На захист вставали усі: і жінки, і підлітки, і старші люди. У тій страшній війсьній круговерті, що розкидала, понівечила і розтоптала людські долі, жителі села зазнали болю і горя.

Понад 80 мирних жителів села загинуло у криваві війсьні роки Другої світової, 39 юнаків та дівчат було вивезено на каторжні роботи до Німеччини. Зруйновано і спалено 22 будинки.

Але ні страх, ні смерті не зупинили сотні наших односельчан, які зі зброєю в руках билися на фронтах війни. Пам'ять про 89 із них назавжди залишиться у наших серцях [2, 309–313]. Для багатьох стала останнім пристанищем чужа земля.

Трагічний і спустошливий вир Другої світової війни плюндрував наші землі, поливав кров'ю. Однак нікому не вдалося зламати гордий дух нашого народу. Чужоземне панування лише загартувало його та сприяло зростанню національної свідомості. Це мало б стати великим уроком для майбутніх поколінь. На жаль, історія повторюється...

Джерела та література

1. Данилюк В. Вірити занадто боляче... Волинь: хроніка подій 1939–1944 рр. Луцьк: Ініціал, 1995. С. 223.
2. Книга пам'яті України. Волинська область. Т. 2 / ред. І. О. Герасимов. Львів: Каменяр, 1995.
3. Кудь В. О. Фронтові операції із визволення Волині у 1944 році. *Волинь у Другій світової війні: зб. наук. та публіцист. ст.* Вид. 2-ге / голов. ред. та упоряд. М. М. Кучерепа. Луцьк: Волин. обл. друк., 2005. С. 148.
4. Сорока Ю. Романів. Історичне минуле і сучасне волинського села. Волинь: ПП Сергійчук М. І., 2013. 224 с.

Заводяк Яна

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЖІНКИ В ОУН-УПА ЗА ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація. Доповідь присвячено вивченню місця та ролі жінок в українському національному русі опору часів Другої світової війни, а саме їхній участі в ОУН-УПА.

Ключові слова: війна, жінка, ОУН-УПА, рух опору.

Abstract. The report is devoted to the study of the place and role of women in the Ukrainian national resistance movement during the Second World War, namely their participation in the OUN-UPA.

Keywords: war, woman, OUN-UPA, resistance movement.

Важкі часи Другої світової війни докорінно змінили життя всього населення України. Жіноча його частина змушена була не тільки змінювати рід занять і спосіб життя, але часто пристосовуватися, ставати перед вибором, потрапляючи у, здавалося б, безвихідні обставини окупації. Тим актуальнішим, особливо зважаючи на сьогоденні військові будні нашої країни, є вивчення участі жінок як у русі опору ОУН-УПА, так і в радянському підпіллі.

Метою нашої доповіді є вивчення місця та ролі жінок в українському національному русі опору часів Другої світової війни, а саме їхня участь в ОУН-УПА.

Зазначена тема останніми роками набула значної актуальності як у руслі загальних гендерних досліджень, так і в контексті уваги науковців до широкого кола проблем історії ОУН-УПА. У межах нашої доповіді відзначимо деякі праці, безпосередньо присвячені «жіночій» проблематиці національного руху опору: статті Л. Онишко, О. Кись, М. Гавришко, О. Петренко, а також проєкт Світової Федерації Українських жіночих організацій (СФУЖО) «Друга світова: українські жінки на полі бою, в підпіллі, в окупації та в діаспорі» [3; 2; 1; 4; 5].

Вже у 20–30-х рр. XX ст. молоді українки прагнули долучитися до боротьби за незалежність своєї держави. З іншого боку, ОУН, не акцентуючи уваги на статеву приналежність, вважала своїм головним завданням об'єднання всього українського народу для боротьби проти поневолювачів. Тож жінки в ОУН були рівноправними партнерами у революційній боротьбі: брали участь в усіх акціях організації, демонстраціях, політичних дискусіях. У 1929 р. за розповсюдження нелегальної пропагандистської літератури було засуджено групу молодих жінок-членкинь ОУН [1, 124; 3, 31–32].

Ці тенденції зберіглися й у роки Другої світової війни. Від початку війни ОУН прагнуло залучити до боротьби якнайширші маси. З цією метою було організовано жіночу мережу, якій доручили пропагандистсько-роз'яснювальну роботу, розповсюдження літератури, листівок, збирання та розподіл продуктів, одягу, канцтоварів, техніки. Жінки також займалися політико-освітньою роботою з членами ОУН (згодом ОУН-УПА), організовували національні та релігійні свята [3, 33].

Величезну роль відігравали жінки в роботі підпільного Українського червоного хреста (УЧХ). Катерина Зарицька («Монета»), Олена Мостович («Верба») та інші очолювали крайові підрозділи УЧХ. Головною метою було надання допомоги пораненим бійцям УПА. УЧХ організовував підпільні лікарні (шпиталики) у віддалених селах, до яких прикріплювалися фахівці – лікарки, медсестри і, як помічниці, місцеві жінки. Облаштовувалися такі лікарні і в лісах, зокрема у Тростянецькому лісі у спеціально обладнаних бункерах діяло «шпиталіків» [3, 34].

Важлива роль належала жінкам у пропагандистській роботі. Наприклад, Богдана Світлик-Литвинко («Доля»), вихованка філологічного факультету Львівського університету, палка прихильниця оунівських ідей, друкувалася у різних періодичних виданнях, частину з яких редагувала сама. На нижчих рівнях пропагандистських структур жінки працювали як машиністки, передрукуюючи підпільну літературу. Зазвичай такі друкарні розташовувались у важкодоступних місцях – у лісах, горах [3, 36].

Ще одна надзвичайно важлива функція, яку виконували жінки-підпільниці – зв'язкові, адже контактування всередині організації та поміж групами було найважливішою умовою виживання та успішної діяльності. Жінки-зв'язкові передавали і збирали необхідну інформацію, літературу, забезпечували постачання господарських товарів.

Останніми роками науковці почали звертати увагу на такий важливий аспект діяльності жінок-підпільниць, як співвідношення приватного і політичного

в їхній участі у національно-визвольних змаганнях. Звертається увага на те, як жінки поєднували сімейні цінності та національні переконання в контексті своєї активної участі у збройному підпіллі, узгоджували материнство та сімейні функції зі своєю активною роллю у боротьбі [2, 593; 1, 123].

Кількість жінок у середовищі повстанців була значно менша за чоловіків. Тому до моралі та поведінки самих жінок були підвищені вимоги. Абсолютна більшість дівчат активно долучилися до боротьби ще до повноліття, і вже у 19–20 років на них нерідко покладалася відповідальність за виконання керівних функцій різного рівня. Особисті зв'язки з повстанцями формували у жінок особливу відданість, стимулювали їхню кмітливість та винахідливість [1, 125; 2, 594].

Доволі поширене серед провідників ОУН та УПА різного рівня було одруження із жінками-однодумцями, які фактично були їхніми товаришками по боротьбі. Дружини підтримували своїх чоловіків, поділяли їх громадянську позицію, політичні переконання, активно допомагали в роботі. Це, наприклад, Наталія Шухевич (дружина Романа Шухевича), Антоніна Мельник (дружина Ярослава Мельника) та інші [3, 38; 2, 594].

Присутність жінок у криївках мала також і позитивний вплив на повстанців, позаяк створювала ілюзію «нормального життя». Жінки зазвичай виконували традиційні ролі господинь, опікунок і розрадниць в особливо психологічно складних та стресових умовах глибокого підпілля.

Підпільниці часто направлялися для роботи в інші, іноді дуже віддалені, населені пункти, де жили нелегально, серед людей, які співчували боротьбі, вдаючи їхніх родичок. Дуже ризикованою була ситуація для жінок, які формально не були членкинями організації і не перебували у глибокому підпіллі, але допомагали повстанцям за місцем свого постійного проживання. Їм доводилося вести «подвійне життя», вдаючи свою лояльність до панівного режиму, з одного боку, та водночас підтримувати тих, хто намагався його зруйнувати. На допитах вони трималися стійкіше за чоловіків, їх важче було переконати логічними аргументами чи зламати тортурами. Водночас погрози розправи над сім'єю були одним із найдієвіших важелів тиску на жінку [2, 598].

Отже, останні дослідження засвідчують величезний внесок жінок-підпільниць у боротьбу ОУН-УПА під час Другої світової війни, спростовуючи традиційне уявлення про їхню тільки допоміжну і дорадчу роль. Ще один аспект участі жінок у підпільному русі ОУН-УПА, якому зараз приділяється підвищена увага, – особистісні стосунки, поєднання функцій дружини, матері та активної підпільниці.

Джерела та література

1. Гавришко М. Заборонене кохання: фактичні дружини учасників підпілля ОУН та УПА 1940–1950-х років. *Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: зб. наук. праць / за наук. ред. Г. Грінченко та ін.* Київ: ТОВ «Арт Книга», 2015. С. 123–141.
2. Кись О. Між особистим і політичним: гендерні особливості досвіду жінок-учасниць національно-визвольних змагань на українських землях у 1940–1950-х роках. *Народознавчі зошити*. 2013. № 4(112). С. 591–599.
3. Онишко Л. Роль жінки в українському національно-визвольному русі середини ХХ століття. *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2004. Збірник 3. С. 30–38.

4. Петренко О. Літературні обрАзи «бандерівок» у контексті ідеологічних воєн. *Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: зб. наук. праць / за наук. ред. Г. Грінченко та ін.* Київ: ТОВ «Арт Книга», 2015. С. 141–155.

5. Проект СФУЖО «Друга світова: українські жінки на полі бою, в підпіллі, в окупації та в діаспорі». URL: <http://ukrpohliad.org/national-memory/proyekt-sfuzho-druga-svitova-ukrayinski-zhinky-na-poli-boyu-v-pidpilli-v-okupatsiyi-ta-v-diaspori.html>